

ДАНИ СРПСКОГА ДУХОВНОГ ПРЕОБРАЖЕЊА
XXIV

SERBIAN SPIRITUAL REVIVAL WEEK
XXIV

THE MIDDLE AGES
IN SERBIAN SCIENCE, HISTORY,
LITERATURE
AND ARTS
VIII

SYMPOSIUM
DESPOTOVAC–MANASIJA, AUGUST 20–21, 2016

Editorial Board

Stanoje Bojanin, PhD (Belgrade, Serbia); Zlata Bojović, PhD, corresponding member of SASA (Belgrade, Serbia); Pavle Dragičević, PhD (Banja Luka, Republic of Srpska); Ekaterina Yakushkina, PhD (Moscow, Russia); Gordana Jovanović, PhD (Belgrade, Serbia); Viktor Savić, PhD (Belgrade, Serbia); Radoslava Stankova, PhD (Sofia, Bulgaria); Rada Stijović, PhD (Belgrade, Serbia); Jelica Stojanović, PhD (Nikšić, Montenegro); Ljiljana Stošić, PhD (Belgrade, Serbia); Wolfgang Steininger, PhD (Graz, Austria)

Editor-in-Chief
GORDANA JOVANOVIĆ

DESPOTOVAC
2017

ДАНИ СРПСКОГА ДУХОВНОГ ПРЕОБРАЖЕЊА
XXIV

СРЕДЊИ ВЕК У СРПСКОЈ
НАУЦИ, ИСТОРИЈИ,
КЊИЖЕВНОСТИ
И УМЕТНОСТИ
VIII

НАУЧНИ СКУП
ДЕСПОТОВАЦ–МАНАСИЈА, 20–21. АВГУСТ 2016

Редакција

*др Сјаноје Бојанин (Београд, Србија); др Злаџа Бојовић,
дописни члан САНУ (Београд, Србија); др Павле Драгичевић
(Бања Лука, Република Српска); др Јекатерина Јакушкина
(Москва, Русија); др Гордана Јовановић (Београд, Србија);
др Виктор Савић (Београд, Србија); др Радослава Сјанкова
(Софија, Бугарска); др Рада Симијовић (Београд, Србија);
др Јелица Симојановић (Никишић, Црна Гора); др Љиљана
Симошић (Београд, Србија); др Волфганг Шпајнингер (Грац,
Аустрија)*

Главни уредник
ГОРДАНА ЈОВАНОВИЋ

ДЕСПОТОВАЦ
2017

Издавачи
Народна библиотека „Ресавска школа“, Деспотовац
Институт за српски језик САНУ, Београд

За издаваче
Санела Симић
др Јасна Влајић-Поповић

Рецензенти
др Станоје Бојанин (Београд, Србија)
др Злата Бојовић, дописни члан САНУ (Београд, Србија)
др Павле Драгичевић (Бања Лука, Република Српска)
др Гордана Јовановић (Београд, Србија)
др Виктор Савић (Београд, Србија)
др Рада Стијовић (Београд, Србија)

ISBN 978-86-82379-72-0

САДРЖАЈ

СРЕДЊИ ВЕК У СРПСКОЈ НАУЦИ, ИСТОРИЈИ, КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ

Злајџа Бојовић (Београд): Преписи штампаних књига у српској
средњовековној традицији
9

Радивој Радић (Београд): Србија у спису Жила ле Бувијеа
из 1451. године
19

Томислав Ж. Јовановић (Београд): Слово о Светом кнезу Лазару
Гаврила Тројичанина
31

Љиљана М. Јухас-Георгиевска (Београд): Микрожанрови
у Даниловим владарским житијима
43

Белгин Тезџан Аксу (Анкара): Београд у XVII веку према виђењу
Евлије Челебије
61

Александар Р. Крстић (Београд): Угри и српско-угарски односи
у биографији деспота Стефана Лазаревића
71

Драгић М. Живојиновић (Београд): Средњовековне повеље за келију
Светог Саве у Кареји и пирг Светог Василија у Хрусији: прилог
њиховом проучавању
91

Невен Г. Исаиловић (Београд): Помени предака и сродника
у средњовековним босанским повељама
103

Милош Б. Ивановић (Београд): Насилне промене на српском престолу
у Даниловом зборнику
113

Александар Јаковљевић (Београд): Доњи град и османска варош
утврђења Ресава, XV–XVI век
129

Предраг Д. Дилџарић (Београд): О појмовима *филозофија* и *филозоф*
у *Живоју десјоџа Сџефана* Константина Филозофа

145

Бранка Иванић (Београд): Извод из бележака о Јелени Балшић.
Прилог издавању рукописне грађе др Милана Кашанина у фонду
Народног музеја

163

Никола Д. Јоцић (Београд): Литургија пређеосвећених дарова
у српским рукописним служабницима XVII века

177

Миливоје С. Сјасић (Београд): Стеван Сремац о српским жупанима

185

Марина Ј. Сјасојевић (Београд): Глагол *видети* кроз векове:
о значају и потреби изучавања глаголског вида на дијахроној
и синхроној равни

199

ТРИБИНА

Марија С. Винђић (Београд): Турцизми у лексичким збиркама
ресавског краја

215

ХРОНИКА

Санела Р. Симић (Деспотовац): Хроника XXIV Дана српскога
духовног преображења

223

Невен Г. Исаиловић*
(Историјски институт, Београд)**

УДК: 321.1/.7(497.6)"13/14"(093.2)
COBISS.SR-ID 240983308

ПОМЕНИ ПРЕДАКА И СРОДНИКА У СРЕДЊОВЕКОВНИМ БОСАНСКИМ ПОВЕЉАМА

У раду се анализирају помени предака и сродника у средњовековним босанским повељама, првенствено с краја XIV и из прве половине XV века. Утврђено је да се преци углавном помињу у формулама које се односе на легитимизацију власти (интитулације, аренге), а живи чланови породице, као и даљи сродници и саплеменици, помињу се првенствено у гарантним формулама (санкција, адмониција, заклетва, сведоци). Док су владари изграђивали своју идеологију позивајући се на своје вековне и непосредне претходнике, обласни господари су се ослањали на своје племе и најзнаменитије представнике свога рода. Легитимизација кроз помен предака и сродника показује да је у средњовековној Босни обичајно право било веома значајно.

Кључне речи: преци, сродници, обичајно право, владарска идеологија, повеље, дипломатика, Босна, средњи век.

Средњовековну дипломатичку грађу босанске провенијенције чини око 400 докумената написаних на словенском, тј. старосрпском и на латинском језику у раздобљу од XII до XV века. Више од две трећине овог релативно малог фонда чине разнородне повеље, а приближно 75% повеља било је упућено граду Дубровнику.¹ Док су латинске повеље биле састављане по узору на угарске обрасце који су у то време употребљавани, словенске су обликоване прерадом старих образаца, већински, такође, западног порекла, у које су уношени многи

* neven.isailovic@iib.ac.rs

** Овај рад је настао у оквиру пројекта *Средњовековне српске земље (XIII–XV век): политички, привредни, друштвени и правни процеси* (бр. 177029), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни*, докторска дисертација у рукопису, Београд, 2014, 21–32, 50–74.

домаћи елементи.² Велики утицај на босанску дипломатику имало је устројство босанске државе.³

Од својих самосталних почетака, босанска дипломатика је била ефективно одвојена од византијских традиција и темељила се на обједињавању низа племенитих баштинских поседа најпре у жупе и земље, а затим и у бановину под јаким утицајем Угарске. Током читаве своје историје средњовековна Босна била је у мањој или већој мери децентрализована, а њене земље и жупе (касније и целе области) биле су под контролом и доминацијом племенитих родова.⁴ Управо је то један од главних разлога за релативно чест помен сродника у дипломатичкој грађи, о чему ће касније бити више речи. Помени предака пак везани су за познију босанску историју – након проглашења краљевства, односно након јачања обласних господара. Док је постојање родовске баштине стварало потребу за помињањем сродника, дотле је помене предака генерисала владарска идеологија, у великој мери преузета након крунисања Твртка I (1377) из Србије, којој је била потребна легитимизација централне или регионалне власти не само кроз Божје провиђење већ и кроз позивање на славне, велможне, а понекад и свете претке.⁵

Истраживање теме помена предака и сродника у средњовековним босанским повељама подразумева анализу дипломатичких састојака у којима се ти помени срећу, проучавање мотивације ауктора и састављача докумената, као и типичних мотива, те употребљених термина.⁶

Преци и сродници се јављају у типским формулама које чине унутрашњу структуру сваке повеље. На претке и претходнике се углав-

² *Истѡ*, 75–83.

³ М. Динић, *Државни сабор средњовековне Босне*, Београд, 1955, *passim*; С. Ћирковић, *Остѡаци стѡарије друшѡвене стѡрукѡуре у босанском феудалном друшѡву*, *Историјски гласник* 3–4, 1958, 155–164; исти, *Русашка госѡода*, *Историјски часопис* 21, 1974, 5–17.

⁴ Ј. Mrgić-Radojčić, *Rethinking the Territorial Development of the Bosnian State*, *Istorijski časopis* 51, 2004, 43–64.

⁵ С. Ћирковић, *Сугуби венац. Прилог историји краљевства у Босни*, *Зборник Филозофског факултета у Београду* 8/1, 1964, 343–370; исти, *Русашка госѡода*, *Историјски часопис* 21, 1974, 5–17; D. Lovrenović, *Proглаšenje Bosne kraljevstvom 1377. (Pokušaj revalorizacije)*, *Forum Bosnae* 3–4, 1999, 227–287; исти, *Na klizištu povijesti. Sveta kruna ugarska i Sveta kruna bosanska 1387–1463*, Zagreb–Sarajevo, 2006, 614–723; М. Благојевић, *Срѡска државностѡ у средњем веку*, Београд, 2011, 287–296.

⁶ Ова тема није у већој мери истраживана. У најважније студије се убрајају: Р. Ракић, *Терминологија сродства у Срба*, Београд, 1991; М. Благојевић, *Сродствена терминологија и друшѡвена хијерархија у средњовековној Србији. Браћѡ и браћѡна*, *Зборник Етнографског музеја у Београду* 1901–2001, ур. Ј. Бјеладиновић-Јергић, Београд, 2001, 115–129; исти, *Сродствена терминологија и хијерархија владара у срѡсима Констанѡина Филозофа и његових савременика*, *Зборник радова Византолошког института* 39, 2001–2002, 225–235.

ном осврћу интитулације, аренге и експозиције повеља, на непосредну породицу колективна интитулација, а на потомство и сроднике, уопштено гледано, гарантне формуле (адмониција, санкција, заклетва, сведоци). Родови и племена помињу се претежно у заклетвама и међу сведоцима, мада се могу наћи и у другим већ поменутиим формулама. У другим деловима формулара, предачки и сроднички мотиви нису били заступљени. Сви помени су имали одговарајућу сврху и одговарајуће место. Та сврха није била само истицање легитимности власти ауктора већ и легитимизација њихових правних чинова и својеврсна гаранција да ће они бити испуњени.⁷ Осврнимо се, најзад, и на конкретне примере.

Пре бановања Твртка Котроманића, асоцијације на претке и сроднике нису биле део босанске дипломатичке традиције. Долазећи на власт као синовац бана Стјепана II (1353), и то са савладарима – оцем Владиславом, мајком Јеленом и братом Вуком – Твртко је у својим документима морао спомињати не само свог покојног стрица већ и читаву своју ужу породицу. Морао је, дакле, поменути особу преко које је стекао власт, али и људе са којима ју је непосредно делио све до 1370-их година.⁸

Крупнију промену Твртко је направио својим проглашењем за краља (1377) и довођењем Владоја из Рашке за свога логотета. Владоје је већ првом сачуваном повељом за Дубровчане, коју је саставио за новопеченог краља 1378. године, изменио дотадашњи формулар и ударио темеље моделу који ће, уз измене, бити саставни део краљевске канцеларије Котроманића до пропасти средњовековне босанске државе. Ради се о новом моделу, који у аренгалном делу не истиче само дужности владара, већ се бави и извором његове власти. Уместо угарског модела, у којима се помињу краљеви претходници као узорни владари, овде је у фокусу краљ који је одлучио да земљу својих прародитеља и родитеља, остављену без пастира, уз Божју помоћ и промисао, поново уздигне на достојан ранг. Уместо експлицитно именованих претходника, сада се уопштено говори о знаменитим прецима.⁹ Дакле, од проглашења

⁷ С. Станојевић, *Свудје о српској дипломатији: II Интитулација*, Глас СКА 92, 1913, 119–142; исти, *Свудје о српској дипломатији: V Аренга, Проемиум*, Глас СКА 94, 1914, 200–208; исти, *Свудје о српској дипломатији: X Санкција*, Глас СКА 100, 1922, 13–26; исти, *Свудје о српској дипломатији: XV Сведоци*, Глас СКА 110, 1924, 7–18.

⁸ Ђ. Šurmin, *Hrvatski spomenici*, I, Zagreb, 1898, 85–86; L. Thallóczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, Munchen–Leipzig, 1914, 19–22, 331–332, 347.

⁹ „И идохъ въ срѣбъскую землю, желеаѣ и хоте укрѣпити прѣстоль родителъ моихъ, и тамо шьдышу ми вѣнчанъ быхъ богомъ дарованимъ ми вѣнцемъ на кралѣвство прѣродителъ моихъ“, затим „сподоблен биѣхъ царѣствовати ва земляхъ родителъ и прародителъ нашихъ“, или пак „и створи ме наследника и господина ва земляхъ згора реченихъ родителъ и прародителъ нашихъ“, Ђ. Šurmin, *Hrvatski spomenici*, I, 91, 96; Јб. Стојановић, *Сѣаре српске ѿвелье и ѿисма*, V/1, Београд – Сремски Карловци, 1929, 76.

краљевства, Котроманићи претке помињу у једном сложенијем, идеолошком контексту, али се и ти помени срећу само у најважнијим уговорима са Дубровником. Разлог томе је покушај стварања утиска о вековној традицији, односно о непрекинутој линији међудржавних и трговинских односа између српских земаља и Дубровачке општине. У ту традицију нису уграђени само босански владари од времена Кулина већ и рашки и српски (прецизније, Немањићи). Поменути модел остаје на снази све до владавине краља Томаша, с тим што се већ од времена Твртка II експлицитно не помињу српски и рашки преци.¹⁰

Мотив светородности није, међутим, заживео у подједнакој мери. Логотет Владоје је 1382. године поменуо свете Тврткове родитеље.¹¹ Након тога нестаје. Реферисања на светопочивше владаре су ретка. Само се у једној Дабишиној и једној Остојиној повељи помиње светопочивши господин краљ Стефан Твртко, а у повељи Стјепана Остојића светопочивши господин краљ Стефан Остоја.¹² Сасвим необично, и свога оца Радина светопочившим назива великаш кнез Павле Радиновић.¹³ Са друге стране, помени светопочивших Бранковића и Лазаревића ређају се десет пута у Томашевој повељи српском великом логотету Стефану Ратковићу, која је писана од стране српског састављача.¹⁴ Иначе се о умрлим прецима говори углавном као о особама „поштованог или славног споменућа“.¹⁵

У време када делује да се мотив светородности у потпуности гаси, 1421. године настаје повеља Твртка II за Дубровчане, издата годину дана по повратку овог владара на престо. Њена занимљива и јединствена аренга (коју ће само једном дословце преузети краљ Томаш) фокусирана је на врло елабориран мотив светог корена, који асоцира на немањићку Србију, иако се помиње само Босна. Повељу је саставио дијак Владић, али није познато да ли је аренга била његово дело, образац преузет из непознатог предлошка или ју је саставио неко

172. В. и С. Марјановић-Душанић, *Владарска идеологија Немањића. Дипломаићка сѣудија*, Београд, 1997, 265–273.

¹⁰ А. Бабић, *Традиција и историјско право у односима између Босне и Дубровника и средњем вијеку*, *Bosna Franciscana* 12, 2000, 241–247; С. Рудић, *Прилог познавању њравних односа између Босанског краљевсѣва и Дубровника*, у: *Средњовековно право у Срба у огледалу историјских извора*, ур. С. Ћирковић, К. Чавошки, Београд, 2009, 217–232.

¹¹ „и сподобленъ быхъ вѣнѣца и чѣсти и ксѣфетра царьска прѣвѣхъ моихъ родителъ Светыхъ госпѣде срьбьске, кралевъ и царь и послѣдуе житию ихъ и вѣрѣ и правиломъ царьскимъ“, Љ. Стојановић, *Старе српске љовеле*, I/1, 84.

¹² *Исѣо*, I/1, 174, 426, 555; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 326.

¹³ Љ. Стојановић, *Старе српске љовеле*, I/1, 245.

¹⁴ F. Rački, *Prilozi za sbirku srbskih i bosanskih listina*, Rad JAZU 1, 1867, 156–158.

¹⁵ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 326.

трећи.¹⁶ Није лако рећи да ли се ради о доградњи владарске идеологије. Ако се у обзир узму политичке околности, једини повод за то била би чињеница да се практично ради о првој години Тврткове друге владавине, због чега је могао желети да учврсти свој легитимитет.¹⁷

Не изводећи своју власт из вековне државне традиције и владарске линије (посебно не линије светог корена), великаши, а посебно обласни господари, често су обогаћивали интитулације поменом свога порекла и својих предака, у једној или више генерација.¹⁸ Племените претке, истичући, пре свега, територијално наслеђе, помињу документи Сандаља Хранића („будући ва великој слави и госпоцтви и држави моихъ природитель племенито наше“). Међутим, у повељама Дубровнику овај владар је морао поменути и своју браћу, са којима је делио одређена права („въ плни држави и с моимъ братимъ с кнезомъ Влькцемъ и с кнезомъ Влькомъ“).¹⁹ Овај исти модел, наравно, без помена до тада већ преминуле браће, повремено користи и војвода Радосав Павловић, предводник великашког рода Павловића.²⁰ Стјепан Вукчић се позивао на стрица и оца („будуће ва великој славѣ у госпоцтву и у плни држави моихъ родитель милостью Божьомъ наслѣдникъ и синъ почтеного поменутьѣ родителя ми, славнога господина кнеза Вльца, и стрица ми, славнога великога воеводе русага босанскога господина Сандала, и почтеного поменутьѣ господина кнеза Вуџка, и не далече ѿдъ нихъ плтью паче синъ и синовъць и наслѣдникъ прави, истинни ѿдъ нихъ крвыи ... сѣбеде у госпоцтву родитель моихъ ... стежникъ мо-

¹⁶ „Богъ еданъ Исусъ Христосъ ... изабрави Светие родителие и прародителие кралевства ми, и прослави ихъ паче всихъ царь на земли земалнихъ и паки на небсихъ вѣнци свѣтлѣми украсивѣ ихъ са всѣми светими, ѣкоже не утаила се естъ въсеи веселенои блаженаа нихъ память, ѿдъ нихъже племене ... ми Стефанъ Твртко Твртковићъ милостию Божиомъ краль Босни и к тому, иже не далечъ ѿдъ нихъ путию, на праунукъ и ваунукъ, синъ же и наслидникъ истини ѿдъ Светого нихъ корѣне ... и сиде на присто кралевства како царь и владика всему стежанию Светѣхъ моихъ природитель“, Љ. Стојановић, *Стјаре српске ѿвеле*, I/1, 505; исти, *Стјаре српске ѿвеле и ѿсма*, I/2, Београд – Сремски Карловци, 1934, 115–116; D. Lovrenović, *Bosanska kvadratura kruga*, Сарајево–Загреб, 2012, 109–149, 174–178; Н. Исаиловић, *Дипломатичке особености владарских и великашких исѣрава уочи и након ѿпада средњовековне босанске државе*, у: Пад Босанског краљевства 1463. године, ур. Н. Исаиловић, Београд – Сарајево – Бања Лука, 2015, 58.

¹⁷ Више о мотиву светог корена и светородности в. С. Марјановић-Душанић, *Владарска идеологија*, 111–117; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 326, 370, 382–383, 530.

¹⁸ Р. Михаљчић, *Владарске ѿиѣле обласних госѿодара. Прилог владарској идеологији у стјаријој српској ѿрошлости*, Београд, 2001, *passim*; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 323; исти, *Дипломатичке особености*, 54–55, 58–59.

¹⁹ Љ. Стојановић, *Стјаре српске ѿвеле*, I/1, 293, 309.

²⁰ *Истѿо*, I/1, 592.

ихъ прѣродитель више речениехъ“),²¹ а Павловићи у свакој генерацији на непосредне претходнике (на пример, „аазъ ... рабъ Радосавъ, синь и наследникъ славнога поменутого господина кнеза Павла Радиновића ... кои ме по твои слаткои милости сподоби и постави господина вьсему стежанью моихъ природитель“).²² Помени конкретних предака и претходника у интитулацији били су карактеристичнији за млађе владаре нижег хијерархијског ранга и за магнате у успону, који су своју моћ темељили на наслеђу чланова своје породице (махом очева и стричева). Побочност и аномалије у реду наслеђивања скоро да су обавезивали на помен легитимних претходника. То није био случај само код магната, већ и код владара – бан Твртко се позива на стрица Стјепана II, краљ Дабиша на брата Твртка, Томаш на стрица Твртка II.²³

Док у интитулацијама и аренгама доминирају помени предака, дотле помени сродника и потомака доминирају у гарантним формулама – састојцима који имају за циљ да обезбеде поштовање правног чина повеље – кроз претњу казном (санкцију), поруку потомству (адмоницију) и заклетву (заклетву ауктора, његових сродника и сведока).²⁴

Ауктори су, кроз адмоницију, одредбама сопствених повеља често обавезивали и своје потомство. Тако, на пример, Стјепан Вукчић наводи „загоу ни ми господинъ воевода Стѣпанъ ни ѣа кнезь Владисавъ ни ѣа кнезь Влаткѡ, синове господина воеводе Стѣпана, ни ниеданъ послѣћни нашъ ни наше натражъе да не може ништа веће питати“.

Занимљиво је да на истом месту Стјепан назива свог стрица Сандаља својим родитељем, а и неки латински извори називају Вукчића војвода Стјепан Сандаљев.²⁵ Исти великаш је обавезао синове не само на

²¹ *Исѣо*, I/2, 36–37.

²² *Исѣо*, I/1, 567, 573–574; С. Ћирковић, *Русашка госѣода*, 7–8; D. Lovrenović, *Bosanska kvadratura kruga*, 63–63, 71, 141–142; Н. Исаиловић, *Дипломатичке особености*, 59.

²³ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 326.

²⁴ С. Станојевић, *Сѣудије о срѣској дипломатички: X Санкција*, 13–26; исти, *Сѣудије о срѣској дипломатички: XV Сведоци*, 1924, 7–18; V. Mošin, *Sanckija u vizantijskoj i u južnoslavenskoj ćirilskoj diplomatiki*, *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku* 3, 1954, 27–52; Ј. Ђаповић, *Заклеѣва на ѣлу Југославије*, Београд, 1977, *passim*; *Лексикон срѣског средњег века*, ур. С. Ћирковић, Р. Михалчић, Београд, 1999, 204–205 (Ј. Ђаповић); Г. Бехмен, *Идеолошки асѣкѣти аренги, заклеѣви и санкција у средњовековним босанским исѣравама*, *Историјски записи* 82/1–2, 2009, 167–175.

²⁵ Јб. Стојановић, *Сѣаре срѣске ѣовелѣ*, I/2, 55–56. Уп. J. Teleki, *Hunyadiak kora Magyarországon*, X, Pest, 1853, 40 („cuiusdam Stephani vvayvode nepotis“), 448 („spectabili Stephano Zandalii, vayvode Boznensi“); L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia közötti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*, Budapest, 1907, 118 („prefati Stepani nepotis Zandaly“); L. Thallóczy, S. Barabás, *A Frangepán család oklevéltára*, I, Budapest, 1910, 280 („a Stephano nepote condam Zandaly wayvode“).

поштовање уговора са Дубровником већ и на верност оцу („ако ли би, шта тога Богъ не даи, кои нию изашао манѣ родителю свому херцегу Стѣпану из воле и изъ послуха ... тада да не има диела ни за мене ни конь мене ѿдъ госпоцтва мовга“).²⁶

Санкција је у босанским повељама предвиђала духовну казну за прекршиоце правног чина. Најчешће су то опет били ауктор и његова породица. Појединачно посматрано, аутосанкција (усмерена на ауктора означеног са *ми*, *насъ* и сл.) јавља се 30 пута, колико и санкција која се односи на његову децу и потомке (*синь*, *нашиь*, *наши*, *ѿослидни*, *наѿпражъе*, *ѿсѿали*, *ѿсѿанакъ*). Рођаци (*суродникъ*, *ѿлеме*) јављају се у свега 9 санкција.²⁷ Репрезентативан пример, уз одређене варијације, налазимо у повељама Косача и Павловића: „да су все клетви и роте и проклетьства пала сврѣху насъ и нашега натрашка и нашега племена и всѣхъ нашихъ послѣднѣхъ“.²⁸

Заклетва, некада везана за формулу сведока, некада раздвојена од ње, представљала је свечану гаранцију да ауктор (и сва значајна лица) стоје иза правног чина и да се прекршаји неће десити. Устројство босанске државе налагало је да краљевска породица, али и представници земаља, жупа и водећих племенитих родова окупљених у државном сабору изразе своју сагласност и зауну се.²⁹ У случају обласних господара, сагласност су давали њихови сродници (не само ужа породица већ и племе, тј. род), као и друга њима подређена властела. Обласни господари, као што се види и из неких других формула, нису се сматрали потпуно самосталним владарима, већ су наступали као велможе и предводници својих родова и регија.³⁰ Браћа Санковићи се куну са ближом родбином (супруге, браћа, сестра, стриц) наводећи: „з добре воле и с права срца есмо присегли нашомъ вѣромъ и доушомъ и нашега ѿтца и родителъ нашихъ и светѣмъ Юрьемъ и аранѣделомъ Михаиломъ нашими крѣстнѣми имени ... и да наша дица и наши послѣдњи и наши властеле и vsаки нашъ чловѣкъ сврши и не смете сие писанье“.³¹ Радич Санковић се заклиње са братијом, властелом и слугама, а Хрвоје Вукчић са супругом, браћом и властелом.³² Сандаљ у два документа даје „рѣчь

²⁶ Љ. Стојановић, *Сѿаре срѣске ѿвеле*, I/2, 71.

²⁷ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 426–427; исти, *Дипломајичке особености*, 60–61.

²⁸ Љ. Стојановић, *Сѿаре срѣске ѿвеле*, I/1, 297, 313, 590, 605, 626, 641; *исѿо*, I/1, 40–41, 103, 127.

²⁹ D. Lovrenović, *Bosanska kvadratura kruga*, 81–84, 169–174, 197–199. В. и нап. 3.

³⁰ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 461–462; исти, *Дипломајичке особености*, 61–62.

³¹ Љ. Стојановић, *Сѿаре срѣске ѿвеле*, I/1, 126.

³² *исѿо*, I/1, 127, 133; F. Šišić, *Nekoliko isprava iz početka XV stoljeća*, *Starine JAZU* 39, 1938, 170–171.

и вѣру мою витешку и моихъ родителя“, али наводи и комплекснију формулу: „ми господинъ воевода Сандаль, кнезь Влькаць, кнезь Влькъ и Стипань, синь кнеза Влькаца, за насъ и за наше послидне и за наше племе, што буде по мушкомъ колину, како крвь подае, право и почтено натражѣ наше ... на все ми реченни за се и за все наше племе, тко насъ чую, и натражакъ, како е реченно, ротисмо се и заклесмо ... И к тому закеше се властеле нашега племена“. ³³ *Mutatis mutandis*, исту заклетву једно време користи и Радосав Павловић, ³⁴ а после је замењује са „аазъ господинъ воевода Радосавъ с моими властели и са ближиками сими ... ротих се“, односно „съ избранѣми властели госпоцтва ми брацтва нашега и слуугъ нашихъ ... ротисмо се“ или „призвасмо почтене властели брацтва нашега и ине почтене властели наше ... да семуи ... буду сведоци“. ³⁵ Радосав се није само заклињао, већ се и саветовао са родбином „имавше саветъ и цичъ зговоръ са ближиками и са избраниеми властели госпоцтва ми“. ³⁶

Повеље банова и краљева из династије Котроманића подразумевале су чешће заклетве самог владара, његове супруге и престолонаследника. Но, важно је поменути да се у даровницама упућеним босанској властели на списку сведока наводе појединци из земаља и жупа босанске државе, и то редовно „с братиѡмъ“. Са друге стране, све до 1419. године ниједна уговорна повеља са странцима уз сведоке не наводи њихову братију. Сагласност братије, тј. ширег рода сматрана је, дакле, у обичајном праву важном само за унутрашња баштинска питања. ³⁷ Термин „братија“ се, такође, не јавља у повељама већине обласних господара, искључујући Хрватиниће. Додуше, Радосав Павловић је уз неке сведоке наводио израз „братъ мой“, иако се није радило о његовој браћи већ у најбољем случају о сродницима. ³⁸

На крају можемо закључити да се предачка и сродничка терминологија у босанским повељама јавља од друге половине XIV

³³ Слична је и формулација: „и ми реченни господинъ воевода Сандаль и више речени и натражѣ наше, што е по мушкомъ колину ѡдъ нашега срѣдѣца, што би почтено и право натражѣ наше и наше племе, што е по мушкомъ колину, како крвь подае, ѡбитуемо и завезуемо се“, Љ. Стојановић, *Сѣаре срѣске ѡвеле*, I/1, 296–297, 303–304, 312–313.

³⁴ *Исѣо*, I/1, 589, 591.

³⁵ *Исѣо*, I/1, 576, 603, 639–640; С. Ћирковић, *Русашка госѣода*, 10; D. Lovrenović, *Bosanska kvadratura kruga*, 59–107.

³⁶ Љ. Стојановић, *Сѣаре срѣске ѡвеле*, I/2, 101.

³⁷ А. Соловјев, *Власѣоске ѡвеле босанских владара*, Историско-правни зборник 1, Сарајево, 1949, 79–105; М. Благојевић, *Сродсѣвена ѡтерминологија и друшѣвена хиѣрархија*, 115–129; Н. Исаиловић, *Владарске канѣларије*, 459–462; исти, *Дѣпломатѣичке особеносѣи*, 63–64.

³⁸ Љ. Стојановић, *Сѣаре срѣске ѡвеле*, I/1, 591; Н. Исаиловић, *Дѣпломатѣичке особеносѣи*, 63–64.

века, а да су помени чланова рода или породице најчесталији у првим деценијама након проглашења краљевства, односно током раздобља еманципације велможа у обласне господаре. Сврха ове дипломатичке праксе била је, најпре, легитимизација власти и свега онога што је из ње проистицало, али и јачање гаранција правног чина владарских и великашких докумената у очима дестинатара.

Neven G. Isailović

MENTIONS OF ANCESTORS AND KINSMEN IN MEDIEVAL
BOSNIAN CHARTERS

S u m m a r y

This paper analyzes the mentions of ancestors and kinsmen in medieval Bosnian charters, primarily dating from the late 14th and first half of the 15th century. It is concluded that the ancestors were mainly mentioned in the formulas relating to the legitimization of power (*intitulatio, arenga*), while the living family members, relatives and fellow kinsmen are referred to primarily in the so-called warranty formulas (*sanctio, admonitio*, oath, witnesses). While the rulers built their ideology on the basis of their old lineage and immediate predecessors, regional lords relied on their kindred and the most distinguished representatives of their family. The legitimization through the mentions of ancestors and kinsmen adamantly shows that customary law was very important in medieval Bosnia.

СРЕДЊИ ВЕК У СРПСКОЈ НАУЦИ, ИСТОРИЈИ
КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ
VIII

Превод резимеа
ауџори

Лектор и коректор
Марина Сјасојевић

Дизајн корица
Слободан Шићевић

Компјутерска припрема за штампу
Давор Палчић
palcic@EUnet.rs

Штампа
Тојаловић
Ваљево

Тираж: 300 примерака

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

930.85(497.11)“04/14”(082)
94(497.11)“04/14”(082)
811.163.41(082)

Научни скуп СРЕДЊИ век у српској науци, историји, књижевности и уметности (8 ; 2016 ; Деспотовац)

Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности / VIII Научни скуп, Деспотовац-Манасија, 20–21. август 2016 [у оквиру манифестације] XXIV Дани српскога духовног преображења ; редакција Станоје Бојанин ... [и др.] ; главни уредник Гордана Јовановић. – Деспотовац : Народна библиотека „Ресавска школа“ ; Београд : Институт за српски језик САНУ, 2017 (Ваљево : Топаловић). – 237 стр. : илустр. ; 25 cm

На спор. насл. стр.: The Middle Ages in Serbian Science, History, Literature and Arts. – Тираж 300. – Стр. 223–237: Хроника XXIV Дана српскога духовног преображења / Санела Симић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summaries.

ISBN 978-86-82379-72-0

1. Stv. nasl. na upog. nasl. str.
  2. Јовановић, Гордана [главни уредник], 1940–
  3. Дани српскога духовног преображења (24 ; 2016 ; Деспотовац)
    - a) Српски језик – Зборници
    - b) Србија – Културна историја – Средњи век – Зборници
    - c) Србија – Историја – Средњи век – Зборници
- COBISS.SR-ID 240974860